
 Vladimir Premec

Sjećanje na filozofiranje u Sarajevu

Moja sjećanja na Sarajevo počinju od 1961/62. akademske i moje brućoške godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Načuo sam o priprema za studentski filozofski simpozij. Bio sam fasciniran tokom susreta s kolegama iz Sarajeva koji su nas posjetili, ciljano, radi dogovora oko organizacije studentskog simpozija. Tada sam upamtio neobičnost spekulativnih eksplikacija kolega Sekulića i Čuzulana stiliziranih naročitom retorikom POVIJESTI I KLASNE SVIJESTI Georga Lukácsa. U travnju-aprilu 1962. održan je naš svejugoslavenski filozofski simpozij. Bio je to prvi simpozij studenata filozofije, kasnije bijenale. Ne znam kada su ti susreti prestali. Da parafraziram pjesnika-filozofa Branka Miljkovića: «ŠTO JE VISOKO ISČE-ZNE». U proljeće 1962. bijah bio prvi put u Sarajevu. Pamtim elegantnu figuru profesora Vanje Sutlića koji u to vrijeme radi na Filozofskom fakultetu. Ta četiri dana boravka u Sarajevu, intenzivnog druženja i dijaloga, slušanja pripremljenih izlaganja marksističke orijentacije, za mene su nezaboravne slike. Iz Zagreba je s nama doputovao Čedomil Veljačić čija sam predavanja iz indijske filozofije slušao trajno suočavan s DRUGIM I DRUGAČIJIM. Sarajevo je za nas bilo drugačije, već i po tekstovima koje smo u NAŠIM TEMAMA čitali redovno, naročito Sutlićeve. Na filozofskim simpozijima Hrvatskog filozofskog društva slušao sam Fochta, Filipovića, Sutlića i Šarčevića. Godine 1966., po preporuci Gaja Petrovića, dočekujem rusku filozofsku delegaciju na Željezničkom kolodvoru u Zagrebu. Delegaciju kroz Jugoslaviju prati sarajevski profesor filozofije Šefkija Žuljević koga tada upoznajem ni ne sluteći da ćemo već naredne godine biti kolege. U vrijeme akademskih zimskih ferija 1967. na molbu profesora Vladimira Filipovića odlazim u Kreševo, Kraljevu Sutjesku i Fojnicu da popišem rukopise filozofijske, radi budućih istraživanja hrvatske filozofijske baštine. To je bio Filipovićev projekt *Istraživanja jugoslavenske filozofske baštine*, POSLJEDNJI JUGOSLAVENSKI, ponekad bi spominjao fascinantan Filipović, a rezultati toga projekta su trebali biti objavljeni u čuvenoj ediciji svjetske povijesti filozofije uz njemačka izdanja zajedničke redakcije ÜBERWEG... Malo je poznato da je Vladimir Filipović bio član Njemačkog filozofskog društva, predavač na brojnim njemačkim univerzitetima i najutjecajniji tada jugoslaven-

ski filozof među njemačkim kolegama i institucijama. Njega su njegovi bivši studenti Sutlić, Focht, Filipović i Šarčević koliko uvažavali toliko i pozivali da studentima predaje, naročito o Kantu, Fichteu, Schellingu i Hegelu. Danas mi je jasno da su naročito Filipovićeve i Bošnjakova predavanja iz ranih šezdesetih bila akademska potreba, ali daleko više izraz GOSTOPRIMSTVA OTVORENOG ODSJEKA ZA FILOZOFIJU Filozofskog fakulteta u Sarajevu koje i mene dovodi iz Zagreba. Zapravo je Odsjek za filozofiju bio od osnutka do sedamdesetih godina primjer fluktuacije kadra. Iz Beograda je dolazila Svetlana Knjazeva, a u stalnom radnom odnosu bio je Milan Damnjanović. Na tribinu Filozofskog fakulteta svojevremeno je, baš 1967. kada sam se tu zaposlio, došla većina članova redakcije časopisa PRAXIS. Profesori iz Zagreba dolazili su kao i kolege iz Beograda i na Fakultet političkih nauka, poput čuvenog Rudija Supeka, etc. Iz rečenoga izvodim prvu ključnu riječ za ovu studiju: GOSTOPRIMSTVO.

Za filozofiranje u Sarajevu karakteristične su crte u smislu predznaka orijentacije. Šarčevićeva doktorska disertacija posvećena Karlu Jaspersu nije niti po sadržaju, a niti po orijentaciji marksistički filozofem, kao što se podjednako za Tanovićevu disertaciju o Russellu daleko prije može tvrditi da je rasprava o modernom liberalizmu s liberalnim predznakom nego što bi u njoj mogli naći autentični ili *stvaralački marksizam*. Iz višegodišnjih razgovora s profesorom estetike Ivanom Fochtom, koji me doveo u Sarajevo, to svjedočim, baštinim profinjena znanja iz filozofije umjetnosti i estetike muzike, pa čak i Kabale uvijene u Pitagorasovu filozofiju broja, da ne govorim o slojevitim svjetovima prirode, posebno gljiva. Više se ne mogu sjećati detalja, ali mi se čini da ON NIJEDNOM NIJE SPOMENUO MARXA za sva ljeta intenzivnog druženja, sve dok nije preselio u Zagreb. Focht nikada nije prežalio moju odanost istraživanju povijesti filozofijskih pojmova, uz nagovore da se počnem baviti bilo čim drugim. Golema knjiga Muhameda Filipovića o Lenjinu samo je separat o najvrednijem na što je doktorand mogao naići u golemom opusu, pa i sam autor priznaje da je riječ o MONOGRAFIJI MISLI. Zbog toga je na Odsjeku za filozofiju bilo *normalno* prijaviti doktorsku disertaciju o Bergsonu, Jaspersu, Petriću, ili Brani Petronijeviću, da o Al Ashariju, ili Ibn Arabiju i ne govorimo. Ja sam sa studentima druge godine, 1967/68., čitao dva semestra na seminarima Augustinusove ISPOVIJESTI - CONFSSIONES. Među mnogobrojnim studentskim čestitkama za Novu 1968. godinu zapazio sam ovu: «Hvala Vam što ste nam pokazali i drugu stranu medalje.» Do danas ne razumijem povod, ali mi se čini da i taj iskaz mogu upotrijebiti kao dokaz da je na Odsjeku za filozofiju filozofijska orijentacija smatrana osobnom svetinjom, a da je ideologizirani marksizam držan partijskom svojinom. Fascinantan je bio seminar docenta Muhameda Filipovića posvećen Wittgensteinovom TRACTATUSU čiji original je čitao,

prevodio i tumačio. Očaravajući je i danas prijedlog profesora Žuljevića da Svjetlost objavi prijevod spisa SVETO - DAS HEILIGE čuvenog Rudolfa Ottoa. Naglašavam to radi čistih znanja koja su na Odsjeku njegovana, a u ovom slučaju treba dodati da je spomenuti profesor bio prononsirani agnostik. Iz ovog odlomka izvodim drugu ključnu riječ za obilježje Odsjeka za filozofiju: SLOBODA FILOZOFIJSKE ORIJENTACIJE.

Posebno želim naglasiti značenje Odsjeka za ustanovu Filozofskog fakulteta i obrazovanje mnogostruko upotrebljivog kadra koji je školovan na četverogodišnjem studiju, potom na postdiplomskim studijama SUVREME-NE FILOZOFIJE. Gotovo nije postojala nijedna institucija javnog života u Sarajevu i u Republici Bosni i Hercegovini a da se u njoj ne bi našao bivši student filozofije. Na televiziji, radiju, u bibliotekama, narodnim univerzitetima, komitetima, marksističkim centrima, gimnazijama, institutima društvenih nauka etc. To je bio dokaz širokog obrazovanja, razvijene rasudne snage, uočavanja iskristaliziranih društvenih interesa itd. Vrata postdiplomskih studija uvijek su bila otvorena za kandidate sa srodnih disciplina, uključujući i diplomirane teologe. Racionalnost odnosa prema kandidatima ponekad bi dovodila na Odsjek doktorande iz drugih sredina koji su «kod kuće» nailazili na teškoće, a ova ih je sredina primala s razumijevanjem respektirajući njihove interese. Rekao bih da je i taj fenomen neko neprotumačivo nasljeđe u kriterijima drevne Bosne navikle na heretike i prognanike. Neobično i istinito. Činjenica da su sve to danas u svojim sredinama ugledni profesori, čak i dekani, potvrđuje konstantu odsječkog poštovanja dostojanstva osobe, iznad svih kriterija znanja i argumentacije. Ovo nam pruža priliku za nisku ključnih riječi koje čuvaju povijesnu auru Odsjeka za filozofiju: POŠTOVANJE DOSTOJANSTVA OSOBE, VISOKIH ZNANJA I RACIONALNOSTI ARGUMENTACIJE.

Na Odsjeku su trajno njegovani kriteriji kognitivnih relacija prema najuglednijim spoznajama europskog i transkontinentalnog filozofiranja. Prevođena je filozofijska literatura s njemačkog, engleskog, francuskog, starogrčkog, arapskog, italijanskog i latinskog jezika, te objavljujivana u čuvenim bibliotekama LOGOS, POLIS, ETHOS, čije su redakcije bile nezamislive bez kolegija Odsjeka za filozofiju. Koliko je duhovnog dobra tako činio Odsjek za filozofiju bosanskohercegovačkoj i jugoslavenskoj javnosti nesamjerljivo je, i ne treba mjeriti nesamjerljivo, ali to jednostavno svijetli kao GRAD NA GORI, i mora biti spomenuto u ime opisa predratne povijesti. Uz sve ove podatke valja naglašeno spomenuti i časopis za filozofiju i društvenu teoriju DIJALOG, prvi takav u povijesti bosanskohercegovačke duhovnosti koji objavljuje suvremeno domaće i inozemno istraživanje i mišljenje.

Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta sebe utemeljuje i na sociološkim spoznajama, pa se zbog toga već od 1968. njegovo ime nadopunjuje kopulom *i* poslije koje se puno ime javlja u obliku Odsjek za filozofiju i sociologiju. To je povremeno izazivalo *prijeporne rasprave* o skupoci i luksuzu studija sociologije na dva fakulteta. Besmislene i primitivne.

Jezgro filozofiranja u Sarajevu na Filozofskom fakultetu preživjelo je katastrofalnu opsadu grada i nastavlja svoje kulturno i obrazovno poslanje na svim akademskim razinama. Na Odsjek nikada prije nisu dolazili tako brojni i ugledni gosti, njegove veze sa svijetom nikada nisu bile brojnije. Svemu tomu pridonosi srednje i najmlađe pokoljenje njegovih nastavnika koji su školovani na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, ali su svoja znanja i poznanstva širili na brojnim najuglednijim univerzitetima u Europi i Americi. Prednosti koje donosi naše informatičko doba olakšavaju komunikaciju, štede utrošak vremena, pojeftinjuju troškove. U toj i takovoj perspektivi, dosljedno, nema obavezne orijentacije. Mišljenje čuva legitimitet OSOBNOSTI, a ona se izražava jedino PRIZNANJEM temeljenim na djelu. Budući da je država nezamisliva bez kamenova temeljaca, od kojih je jedan i Filozofski fakultet, logično ne postoji ni takav fakultet bez studija filozofije i filozofiranja. Vjerujem da filozofirati mogu samo slobodni ljudi. Kolegij Odsjeka za filozofiju i sociologiju smisljeno obavlja svoju NASTAVNO-NAUČNU DJELATNOST samo na putu upućivanja svojih studenata kako da dosegnu svoje nedosegnuto JA. Sve drugo je od manje vrijednosti, naročito su to patološke zablude ideologema da je RAT OTAC SVEGA.